

Redovisning av åtgärdsprogram för bevarande av klöversobermal, 2016–2019

(Anacamptis fuscella)

Hotkategori: **Starkt hotad (EN)**

Rapporten har upprättats av
Cecilia Käll, Länsstyrelsen i Uppsala län

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Uppsala län

Tel: 010-22 33 000,

E-post: [uppsala@lansstyrelsen.se](mailto: uppsala@lansstyrelsen.se)

Postadress: 751 86 Uppsala

Internet: www.lansstyrelsen.se/uppsala

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för bevarande av klöversobermal 2016–2019 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Uppsala län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för ängsskäreplattmal, ISBN 978-91-620-5517-8.

Stockholm oktober 2022

Maria Widemo
Chef Artenheten

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	6
VISION OCH MÅL	7
Vision	7
Långsiktigt mål	7
Kortsiktigt mål	7
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	8
Dialog och samverkan	8
Aktiva åtgärder i fält	8
Datainsamling och analyser	8
Kostnad av genomförda åtgärder	8
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	10
SLUTSATSER	12
PUBLIKATIONSLISTA	13

Sammanfattning

Under perioden 2016–2019 har det varit svårt för många län att prioritera denna art, främst på grund av bristande resurser och få lokaler att arbeta med. I dagsläget finns 14 lokaler (vissa med flertalet dellokaler) i Uppsala län, två lokaler i Södermanlands län och en i Stockholms län.

I Uppsala har två inventeringar gjorts inom Älvkarleby kommun och dialog med flera aktörer har skett. Inga aktiva åtgärder har utförts under programperioden, förutom en naturvårdsbränning i Marma skjutfält, vilken främst var kopplad till mosippa men som även kan ha gynnat klöversobermalen. Försvarsmakten har dessutom årligen slagit sina vägkanter delvis för att gynna klöversobermalen. Marma skjutfält är därför en av få lokaler där statusen tycks stabil. Övriga lokaler är svårare att uttala sig om, flertalet riskerar ha växt igen eller fått förändrad karaktär pga. felaktig skötsel. Men då arten tycks klara sig på mycket små ytor och inte vara särskilt påverkade av inavel finns fortfarande möjligheter att rädda flera av lokalerna.

Även populationsutvecklingen är svåruppskattad då de flesta länen inte haft möjlighet att inventera eller följa upp sina befintliga och/eller potentiella lokaler. Därför vore det önskvärt med ett ÅGP som är kopplat till sandmiljöer för att på så sätt lättare kunna arbeta landskapsövergripande, och genom detta gynna klöversobermalen.

De aktörer och län som haft synpunkter på programmets fortsättning ser alla att ett sand-ÅGP skulle vara till stor nytta. Om det inte går att ta fram vill alla se en förlängning av detta program med en uppdatering av åtgärdstabell, vision och mål då dessa inte är helt aktuella längre.

Bakgrund

Klöversobermalen var bedömd som Akut hotad, (CR) i den svenska rödlistan från år 2000, men nedklassades till Starkt hotad (EN) i rödlistan från 2005 på grund av inventeringsresultaten sommaren 2004, då arten påträffades på nio nya lokaler. I rödlistan 2010 och 2015 klassades den åter ned efter ytterligare lokalfynd till kategorin Sårbar (VU) och i den senaste rödlistan 2020 till kategorin Starkt hotad (EN). Arten förekommer i någon mån i en av art- och habitatdirektivets naturtyper: Åsbarrskog (9060). Den är inte upptagen i den globala rödlistan och den är inte heller nationellt fridlyst.

Arten förekommer i Sverige på ett dussin åslokaler från Uppsala i söder, upp till Älvkarleby i norr och vidare österut till Börstilåsen i Östhammar. Den största kända förekomsten finns utefter Uppsalaåsen vid Marma skjutfält i norra Uppland. I övrigt är arten känd från ca 18 områden i sydvästra Finland, samt från provinserna Kasan och Orenburg i södra Ural. Klöversobermalen är hårt knuten till torra och solvarma lokaler, framför allt på grusåsar och i grustäkter, som har under lång period stått som öppen mark, och där värdväxten skogsklöver (*Trifolium medium*) står solexponerat i öppen sand och i grus. Klöversobermalen är lättinventerad och studier i Uppland och Finland har visat att arten är mycket trogen till sina förekomstlokaler. Under åren 2000 och 2004 har så gott som alla lämpliga sand- och gruslokaler i Uppsala län inventerats. Resultatet av inventeringarna har gett en bild av en mycket fragmenterad förekomst, vilket torde avspegla länets grusbrytning från många små öppna grustäkter till betydligt färre stora industriella grustäkter. Med vissa undantag har de många gamla små grustäkterna antingen spontant växt igen, eller utplanats och planterats med tall. Utan åtgärder kan man vänta sig att klöversobermalens fragmentering kommer att fortsätta. Det är viktigt att den långa kontinuiteten av solexponerade öppna sandmarker vidmakthålls i åssystemet där klöversobermalen har sin förekomst.

Efter en första programperiod 2005–2010, förlängdes programmet 2011–2015, därefter ett års förläggning till 2016. Sedan förlängdes programmet ytterligare år 2017–2019. Då ingen redovisning skett sedan år 2015, täcker denna programredovisning åren 2016–2019.

Fyra län berörs av åtgärdsprogrammet: Uppsala, Stockholm, Södermanland och Gävleborg. Länsstyrelsen i Stockholm, Upplandsstiftelsen och fjärilsexperten Jan-Olov Björklund har bidragit till redovisningen.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet bevarande av klöversobermal 2005–2010 lyder:

Vision

Visionen är att arten på sikt avföres från rödlistan. För att möjliggöra det krävs (1) att artens utbredningsområde inte är fragmenterat, dvs. att ett antal förekomster ligger tillräckligt tätt för att arten skall kunna röra sig mellan dem och att lokala försvinnanden uppvägs av naturliga återkolonisationer; (2) att kvalité och yta av habitat för arten ökar; (3) att populationer ökar eller är stabila.

Långsiktigt mål

Det långsiktiga målet bör vara att nya lokaler (se kortsiktiga mål) är koloniserade och att flertalet lokaler har kontakt med varandra vad gäller spridning. Dessutom bör ytterligare så många nya lokaler på sikt vara koloniserade, som behövs för att arten ska vara livskraftig i landet, dvs. inte längre uppfylla IUCN:s kriterier för rödlistning. Visar det sig att klöversobermalen inte svarar positivt på åtgärderna, kan det bli aktuellt att på artificiell väg etablera arten på nya lokaler.

Kortsiktigt mål

Det kortsiktiga målet under de närmaste 5 åren bör vara att (1) populations- och biotoprender på artens 13 befintliga lokaler skall vara positiva; (2) biotoprender är positiva på minst lika många nya lokaler i så nära anslutning till de befintliga som möjligt. Detta innebär att arten inte längre klassas som Starkt hotad (EN). Uppföljning skall vara påbörjad. På kort sikt är målsättningen också att få en bättre kännedom om artens aktuella förekomst och förbättrade kunskaper om hur biotopförbättrande åtgärder och utplanteringar genomförs på bästa sätt.

Genomförda åtgärder

I det här avsnittet ges en kortfattad beskrivning av de åtgärder som har genomförts samt kostnader under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Dialog och samverkan

Rådgivning med fyra personer inför arbete med en vattentäkt i Uppsala län. Det har även årligen hållits ett skötselrådsmöte gällande Marma skjutfält där Försvarsmakten, Fortifikationsverket, MIL Livgardet, Upplandsstiftelsen och Länsstyrelsen i Uppsala län deltagit. Området ägs av Fortifikationsverket och brukas av Försvaret. Det är ett Natura 2000-område med många naturvårdsintressanta arter däribland klöversobermal varför Länsstyrelsen är involverad, både via förvaltningen samt ÅGP.

Aktiva åtgärder i fält

Har ej utförts några åtgärder under gällande programperiod, utöver att Försvarsmakten tagit särskild hänsyn och anpassat sin vägskötsel utefter klöversobermalens behov på lokalen Marma skjutfält. År 2018 genomfördes en naturvårdsbränning på ca en hektar vid Kronsätterhöjden på Marma, öster om Kolonnvägen, främst för att gynna mosippa. Denna åtgärd kan även ha haft positiv effekt för klöversobermalen, men ingen uppföljning riktad mot fjärilen har gjorts.

Datainsamling och analyser

Inventering utfördes år 2017 på uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala på fyra kända lokaler av klöversobermal i Älvkarleby kommun, Marma skjutfält, Älvkarleby motorbana, Fråganbo och Vattenfalls tipp. I detta arbete ingick även att beskriva framtida åtgärdsbehov av lokalerna. En inventering av grustäkten Stallmon i Älvkarleby gjordes år 2018 inför en efterbehandlingsplan. Spontan inventering av Vattenfalls tipp gjordes av Jan-Olov Björklund 2019.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2016–2019 har uppgått till 43 104 kr (Tabell. 1). Inga andra finansierare har genomfört åtgärder under denna period.

NATURVÅRDSVERKET

Åtgärd	2016	2017	2018	2019	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering	704	0	0	0	704
Aktiva åtgärder i fält	0	0	0	0	0
Datainsamling & analyser	0	20 000	22 400	0	42 400
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2016–2019</i>	704	20 000	22 400	0 kr	43 104

Resultat av genomförda åtgärder

I det här avsnittet redovisas resultatet av de åtgärder som har genomförts under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Det är svårt att säga något säkert gällande populationsutvecklingen eftersom fåtalet län har haft möjlighet att utföra övervakning och uppföljning. Men arten tycks klara sig länge på väldigt små områden, vissa lokaler rör sig enbart om 10*20 m yta med skogsklöver, och med långa avstånd till andra befintliga lokaler.

I Uppsala län finns i nuläget totalt 14 kända lokaler, varav en lokal innehåller sju dellokaler, senaste fyndår varierar mellan år 2004 och 2019.

Uppsalas lokaler (senaste fyndår):

- Kasby grustag Knivsta (2009)
- Uppsala gamla högar (2004)
- Brunna Vattolma (2004)
- Exarby Vendelåsen (2004)
- Bredåsen Film (2004)
- Films grustag/kyrkby; två dellokaler mindre än 200 m (2009)
- Kråkmötet skjutbana Harg (2004)
- Marka grustag Harg (2004)
- Eds grustag Börstil (2017)
- Sandvreta Börstil (2004)
- Marma skjutfält; sju delområden där avståndet mellan dellokaler varierar stort från 200 m till 3 km – Rällsmålsbanan (2011), Vägkorsning i norr (2004), Grustag vid järnväg (2004), Kronsättershöjden (2005), skjv väster Kronsättershöjden (2005), Söder Kronsättershöjden (2004), Skjutbanan s V65 (2017), Kolonnvägen söder (2011)
- Vattenfall tipp; tre små dellokaler mindre än 200 m (2019)
- Fråganbo (2004)
- Älvkarleby motorbana (2017)

En inventering genomfördes år 2017 på fyra lokaler i Älvkarleby kommun. Av dessa fyra var två utan fynd. En av fyndlokalerna (Älvkarleby motorbana) hade sju fynd och den andra (Marma skjutfält, dellokal Skjutbana s V65) ett fynd. Det anses som ovanligt få fynd, vilket kanske kan förklaras med att år 2017 hade en kall sommar. Inventeringsrapporten gav även kortfattade åtgärdsförslag för de olika lokalerna. Inga av dessa åtgärdsförslag har emellertid kunnat hanteras under programperioden.

På Marma skjutfält har förutsättningarna förbättrats efter diskussioner och samtal med Försvarmakten och Fortifikationsverket, vilket lett till att Försvaret tagit extra hänsyn till områden med klöversobermal samt anpassat skötseln i fyndområdena

för att gynna arten. Detta genom att bland annat årligen slå vägkanter vid rätt tidpunkt. Dock skulle vägområdet gynnas ännu mer om ung tallskog intill röjdes något så att beskuggningen inte blir lika påtaglig.

Lokalen i Stockholms län vid Löten (består av två dellokaler) på Ekerö befaras ha förstörts. Lokalen är en grustäkt där kontakt med nyttjanderätts-innehavaren Jehanders skedde under 2007 och 2008. En gemensam plan togs fram för att skydda klöversobermalen. Efter detta så minskade ÅGP-medlen och länsstyrelsen kunde inte prioritera arbetet med denna art varför ingen uppföljning har gjorts. Vid granskning av ortofoto har det visat sig att området där lokalerna funnits har förstörts.

Eftersök i Artportalen visar att det finns fynd i Södermanland från år 2011 vid Härads skjutfält samt vid Läggesta år 2009, 2010, 2012 och 2015 på tre dellokaler. Statusen är oklar då ingen övervakning eller besök på lokalen skett under programperioden.

Slutsatser

I det här avsnittet redovisas en kortfattad bedömning av genomförda åtgärder och måluppfyllelse, samt rekommendation om programmets eventuella fortsättning.

Vad gäller måluppfyllelse så har klöversobermalen klassats som Starkt hotad år 2020 och det kortsiktiga målet är därmed inte uppfyllt. Inga av de andra målen är heller uppfyllda, och det saknas data för att kunna avgöra i vilken riktning populationsutvecklingen gått. Inga län har under programperioden kunnat jobba med vare sig befintliga eller närliggande, potentiella lokaler. Men arten tycks klara sig länge på väldigt små områden, vilket kan vara dess räddning nu när många lokaler är under igenväxning och få insatser genomförts. För att kunna nå målen krävs att länen har möjlighet att prioritera arbete med arten och dess miljö.

Stockholms län, Uppsala län samt Upplandsstiftelsen har lämnat synpunkter gällande programmets framtid. Alla anser att det vore bra med ett ÅGP kopplat till sandmiljöer, det skulle göra det lättare att jobba över hela landskapet med flera sandlevande arter inklusive klöversobermal. Är det inte möjligt anser alla att programmet bör förlängas med uppdatering av åtgärdstabellen. Stockholm ser gärna att translokering/utsättning av arten får genomföras i fler län än Uppsala.

Publikationslista

Björklund, J-O. Rapport inventering Älvkarleby 2017. Länsstyrelsen i Uppsala län. Opublicerad.

Stenmark, M., Åhlén Mulio, S. Inventering av insekter och förslag på åtgärder i samband med efterbehandlingsplan vid Stallmon, 2018. Ecocom. Opublicerad.

ArtDatabanken 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken. SLU Uppsala.